

דו"ח מחקר
תנועת ניוטאית באיל צעיר בקרב הצרפתים בישראל

ועד הפעולה לשוויון בענייני אישיות
מוגש ל-
נצרת

המגיש:
ד"ר עאס אטרש
מכון "יאפא" בע"מ
דבוריה

תוכן העניינים

<u>עמוד</u>	<u>נושא</u>
3	תקציר
5	1. רקע
7	2. מטרת המחקר
7	3. מתודולוגיה
7	3.1 השאלון
8	4. פירוט הממצאים
8	4.1 הגיל המתאים לנישואי הצעירים והצעירות
9	4.2 הקשר בין הרקע המשפחתי וגיל הנישואים המתאים לצעירים וצעירות
10	4.3 ההבדל בין ממוצעי משתני הרקע של ההורים לפי התפיסות לגיל הנישואים המתאים לצעירות
12	4.4 הסיבות העיקריות לתופעת הנישואים בגיל צעיר
13	4.5 החוק והנישואים בגיל צעיר
14	5. סיכום
	נספחים
15	נספח א'

תקציר

לאורך שנים, הצטמצמה תופעת הנישואים בקרב בנות בגיל צעיר "מקדים" בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל. עם זאת תופעה זו עדיין שכיחה בקרב תתי אוכלוסיות ואזורים גיאוגרפים בקרב האוכלוסייה הערבית. ההשלכות הדמוגרפיות, החברתיות והכלכליות של תופעה זו הינם בגדר נושא למחקר אחר. במחקר זה ננסה לתאר את התופעה ואת הסיבות לקיומה בקרב אוכלוסיית הצעירות והצעירים בשלבי התיכון במטרה לעמוד מקרוב על תפיסת הצעירים והצעירות באשר להמשך קיומה או הצטמצמותה בעתיד הקרוב. לאור זאת דו"ח מחקר זה התבסס על סקר שדה בקרב האוכלוסייה שהוזכרה לעיל אשר יזם "ועד הפעולה לשוויון בענייני אישיות". השאלה המרכזית בדו"ח זה היא תפיסת הצעירות לגבי הגיל המתאים לנישואי בנות בנוסף לשאלות אחרות כגון: הסיבות לתופעת הנישואים בגיל צעיר, ובדיקת מערכת הידע בנושא קיום גיל מינימאלי לנישואים מבחינה חוקית.

ממצאי המחקר שחציון הגיל המתאים לנישואים בקרב נשים הוא 22.35 שנים שהוא גבוה כמעט בשנה מחציון גיל הנישואים בפועל. חציון גיל הנישואים הנמוך ביותר נמצא בקרב המוסלמים והגבוה ביותר בקרב הנוצרים. תפיסה זו מנציחה במידה רבה את התפיסה שקיימת בפועל עם ההבדל שקיימת תזוזה למעלה בחציון גיל הנישואים בקרב שלוש הדתות המרכיבות את האוכלוסייה הערבית.

בהקשר זה חובה לציין שהאוכלוסייה הנסקרת נמצאת בשלב הלימודים וכל חברה נמצאים עם 10-12 שנות לימוד שהיא לא בהכרח מייצגת את האוכלוסייה הערבית על כל השוניות שבתוכה. ולכן סביר מאוד שחציון גיל הנישואים בקרבה יהיה יותר גבוה מזה ששורר בפועל. לאור זאת הניתוח נערך בהתבסס על הגיל המתאים לנישואים כפי שהצהירו עליו הנסקרים/ות וכל ההשערות על טיב הקשרים הדמוגרפים, החברתיים והכלכליים נבדקו עם משתנה הגיל המתאים לנישואים.

ממצאי המחקר היו בהתאם לצפיות, כך שנמצאו קשרים מובהקים בין הגיל המתאים לנישואים ומשתני הרקע של אוכלוסיית המטרה. לרוב נמצאו קשרים מובהקים בין הגיל המתאים לנישואים לבין מאפייני האם הדמוגרפיים והחברתיים, עוצמת קשרים אלה הייתה חזקה כאשר הבדיקה הייתה בקרב אוכלוסיית המטרה ממין נקיבה. למשתנה החברתי השכלה נמצא קשר חיובי מובהק בין לבין הגיל המתאים לנישואי בנות, כלומר ככל שלאם יותר שנות לימוד, כך ציינה הבת גיל מתאים לנישואי הבנות גבוה יותר אותו הממצא לגבי המשתנים הדמוגרפים גיל הנישואים של

האם, ככל שהאם התחתנה בגיל גבוה יחסית הבנות ציינו גיל נישואים מתאים גבוה יותר. וכן ככל שמספא האחים גבוה יותר ציינה הבת גיל מתאים נמוך יותר לנישואים.

כמו כן נמצאו הבדלים מובהקים בין אוכלוסיית האמהות בעלות השכלה גבוה יותר יחסית ובעל גיל נישואים גבוה יחסית בהשוואה לאחרות בציון הגיל המתאים על ידי בנותיהן, כאשר בנותיהם ציינו גיל נישואים גבוה יותר מהאחרות אשר יש להן במוצע פחות שנות השכלה וגיל נישואים ממוצע נמוך יותר.

ההשערה עם קיום קשר בין המצב הכלכלי והגיל המתאים לנישואים אותה ונמצא קשר חיובי מובהק, כך שמשפחות בעלות הכנסה גבוה יחסית בנותיהן ציינו גיל גבוה יותר לנישואים.

על אף שמערכת קשרים זו אינה מצביעה על קשרים סיבתיים, ולא ניתן להגיד בברור שהקשר סיבתי ניתן לאומר שהסבירות היא גבוהה שיש קשר סיבתי לפחות לנושא הכלכלי או לרקע המשפחתי. לאור זאת הוצגה שאלה באופן ישיר לאוכלוסיית המטרה על הסיבות לדעתה לקיום תופעת הנישואים בגיל צעיר "מקדים". ממצאי שאלה זו הראו שההורים והמצב הכלכלי הן סיבות עיקריות לקיום תופעה זו, בנוסף לזה שמחצית אוכלוסיית המחקר ציינה סיבות אישיות שתלויות בעיקר בבנות.

נושא מערכת הידע לגבי הגיל המינימאלי לנישואים הוא נושא אשר שלושת רבעי האוכלוסייה ציינה שאין חוק או שלא יודעים על קיום חוק כזה, בקרב האוכלוסייה הלא יודעת על קיום חוק חלק גדול ציין שלא צריך להיות חוק וחלק אחר ציין שיש לחוקק חוק כזה.

1. רקע

עד לשנות השישים, הנישואין בחברה הערבית התאפיינו בזה שכמעט כל הנשים נישאות. מאז חלו שנויים מהותיים ושיעור הנשים הרווקות עלם עם הזמן. שיעור הרווקות בגילאי 45-49 הגיע בשנת 2007 ל-10.5%. העלייה החדה הייתה מתחילת אמצע שנות התשעים עד ימים אלה¹. מצד שני עלה חציון גיל הנישואין לאורך הזמן, בשני העשורים האחרונים העלייה בחציון גיל הנישואין הייתה מתונה יותר ובמיוחד בקרב הכלות המוסלמיות לעומתם בקרבה החתנים העלייה בחציון גיל הנישואין הייתה חדה יותר. בשנת 2001, גיל הנישואים החציוני של הכלות הערביות היה 21.2 שנים ובשנת 2006 הגיע ל 21.3 שנים, בקרב החתנים חציון גיל הנישואים בשנת 2001 היה 26 שנים ובשנת 2006 הגיע ל 26.6 שנים, השוואה עם האוכלוסייה היהודית בישראל מראה שקיים הבדל משמעותית בחציון גיל הנישואים. חציון גיל הנישואים של הנשים היהודיות בשנת 2006 היה 25.7 שנים ושל הגברים 28.2 שנים. בתוך האוכלוסייה הערבית קיימים הבדלים משמעותיים, חציון גיל הנשאים של הנשים המוסלמיות הגיע בשנת 2006 ל 21.1 שנים, בקרב הנוצרות 23.1 שנים ובקרב הדרוזיות 21.4 שנים לעומתן חציון גיל הנישואים של הגברים המוסלמים הגיע בשנת 2006 ל 26.4 שנים בקרב הנוצרים 28.2 שנים ובקרב הדרוזים 26.3 שנים. כמו כן, קיים הבדל בחציון גיל הנישואין לפי אזור גיאוגרפי. חציון גיל הנישואין של הכלות באזור הגליל בשנת 2006 היה 21.5 שנים, במשולש 21.2 שנים, בנגב 20 שנים ובערים המערבות 22.1 שנים. בקרב הגברים חציון גיל הנישואים של החתנים באזור הגליל היה 26.9 שנים במשולש 26.8 שנים בנגב 22.3 שנים ובערים המערבות 27.2 שנים²

הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מראים שגיל הנישואים השכיח בקרב הכלות הערבים נמצא בקבוצת הגיל 20-24 שנים. ולאחר מכן בקבוצת הגיל העוקבת 25-29 שנים הכניסה למסגרת הנישואים אצל הנשים בגיל צעיר מתחת לגיל 19 שנים עדיין נצפה בשיעורים גבוהים ובמיוחד בקרב המוסלמים, לוח מספר 1 מציג התפלגות הכלות הערביות הנישאות לפי גיל, דת ואזור גיאוגרפי. והוא מראה שעד גיל 17 שנים שיעור הנישואים בקרב הנשים הערביות היה 30.4 לאלף. השיעור הגבוה ביותר היה בקרב הנשים המוסלמיות והגיע ל 34.3 לאלף לעומת שיעור זעיר בקרב הנוצרות 3.9 לאלף. האזור הערבי אשר שורר בו שיעור גבוה יחסית לשאר האזורים הגיאוגרפים הוא הנגב. באזור הנגב שיעור הנישואות עד גיל 17 שנים הגיע בשנת 2006 ל 59.1 לאלף, באזור זה גרים רק מוסלמים בדוים. האזור אשר בו התופעה היה קטנה ביותר יחסית

¹ אטרש עאס 2011, שיעורי פרויון של נשים מוסלמיות בישראל: דפוסים וגורמי שינוי. חימאיסי (עורך) ספר החברה הערבית, מכון ון ליר בירושלים עמ' 47 – 62.

² חימאיסי ראסם וגרא רמסיס (עורכים) 2011, ספר החברה הערבית בישראל, מכון ון ליר בירושלים.

לשאר האזורים הערבים הוא הגליל שמתגוררים בו שלוש הדתות ביחד. גם השיעור הגבוה ביותר של הנישאות עד גיל 19 שנים הוא בקרב המוסלמים וכן אזור הנגב הוא האזור אשר תופעת הנישואין בגיל צעיר שוררת בו בשיעור לאלף הגבוה ביותר יחסית לשאר האזורים הדיאוגרפים.

לוח 1.1: נישאות ערביות לפי גיל, דת ומגורים – שיעורים לאלף בשנת 2006

קבוצת גיל	סך הכל	מוסלמיות	נוצריות	דרוזיות	גליל	משולש	נגב	ישובים מעורבים
עד 17	30.4	34.3	3.9	24.6	21.8	35.9	59.1	39.7
עד 19	62.7	70	16.8	47	51.9	67.5	108.2	68.5
20-24	174.7	193.4	102.1	127.5	155.4	201.4	234.5	174.7
25-29	120	122.7	164.1	66.3	109.8	131.3	80.2	199.8
30-34	40.2	40.6	62.1	21.6	38.8	33	28.9	79.6
35-39	25.6	25.5	34.8	18.3	22.3	30.7	6	47.5
40-44	17	18.3	6.9	16.5	18.3	13.8	0	28
45-49	9.9	10.6	3.8	12.7	9.4	14	3	8.9
+50	0.9	0.9	0.7	1	0.7	0.6	2.2	1.5
סה"כ	69.4	75.8	42.8	53.1	59.4	72.2	96.8	76

הנתונים מעובדים מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – חימאיסי וגרא 2011.

תופעות הנישואים של הבנות בגיל צעיר עד 19 שנים הינה תופעה אשר מתרחשת בזמן שהבנות לרוב נמצאות בתקופת לימודי החובה התיכוניים. תופעה זו מאופיינת לרוב בקיום השלכות חברתיות וכלכליות ארוכות טווח על מוסד הנישואין של המשפחה הערבייה ועל החברה הערבית בכלל.

לאור זאת עולות מספר שאלות סביב סוגיה זאת, המרכזית שבהן היא: האם תופעה זו היא תופעה רצויה בקרב נשים ובקרב כלל החברה ומהו גיל הנישואים הרצוי בנסיבות כאלה. שאלה אחרת שעולה במקרה זה היא: מהן הסיבות לקיום תופעת הנישואים בגיל צעיר, האם תופעה זו מתיישבת עם רצון הנשים או שקיימות סיבות אחרות שתלויות בחברה ובנורמות ותפיסות חברתיות שחיים בעטיה נשים אלה. האם החיים המודרניים קשורים לעלייה בגיל הנשים החציוני והאם העלייה במעמד האישה מבחינת השכלה, חברה, כלכלה ופוליטיקה קשורים בעליית גיל הנישואין בדומה לתופעה במדינות המפותחות.

שאלות אלה בנוסף לשאלות אחרות שניתן לסווגן לשתי קטגוריות של שאלות, הראשונה בהן ברמת המקור וכוללת שאלות הקשורות לחברה, תרבות, כלכלה ומעמד האישה בחברה והקטגוריה השנייה ברמת המיקרו אשר קשורה לשאלות בתחום האישיות, ההשכלה, ההשתתפות בשוק העבודה, סטאטוס ונושאים רבים אחרים ברמה האישית. שאלות אלה הניעו את "ועד הפעולה לשוויון בענייני אישיות" ליזום סקר בקרב האוכלוסייה הערבית במטרה לעמוד על הסיבות לנישואים בגיל צעיר.

2. המטרה:

המטרה של עבודה זו היא להוות מחקר מקדים להרחבת הידע בתופעת הנישואים בגיל צעיר בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל לצורך זה נערך סקר שמטרתו כפי שהוזכר לעיל היא אבחון הסיבות אשר גורמים לנישואים בגיל צעיר לפי התפיסות של תלמידות ותלמידים צעירים בגיל ההתבגרות, אשר נמצאים במסגרת החינוכית התיכונית. מטרות אחרות של הסקר הן; תיאור התכונות הדמוגרפיות של התלמידים והוריהם. הגיל הרצוי לנישואי הגברים והנשים. מודעות בנושא קיום חוקים לגיל הנישואים.

3. מתודולוגיה:

שיטת העבודה התבססה על איסוף נתונים באמצעות טכניקות מחקריות כמותיות בקרב תלמידי ותלמידות תיכון בחברה הערבית בישראל למעט הנגב. הסקר הסתמך על מדגם נוחות אשר כלל 14 ישובים ערבים, מתוכם עשרה ישובים אשר נמצאים בגליל ומהווים 76.6% מהמדגם, שלושה ישובים במשולש ואזור הכרמל אשר מהווים 22% מהמדגם ועיר מעורבת אחת אשר מהווה 1.2% מהמדגם. גודל המדגם הוא 970 מרואיינים ומרואיינות, כאשר הבנות מהוות 78.4% מהמדגם והשאר בנים. הסקר נערך על ידי החברות של הועד לשוויון זכויות בענייני אישיות במשך שנת הלימודים 2010/11 בתוך כותלי בתי הספר התיכוניים. אוכלוסיית המחקר היא תלמידים ותלמידות בעלי 10-12 שנות לימוד שטרם סיימו את לימודיהם ונמצאים בשכבת הגיל 15-18 שנים.

3.1 השאלון:

הורכב שאלון מובנה בשפה הערבית והוא נגע בנושאים הבאים:

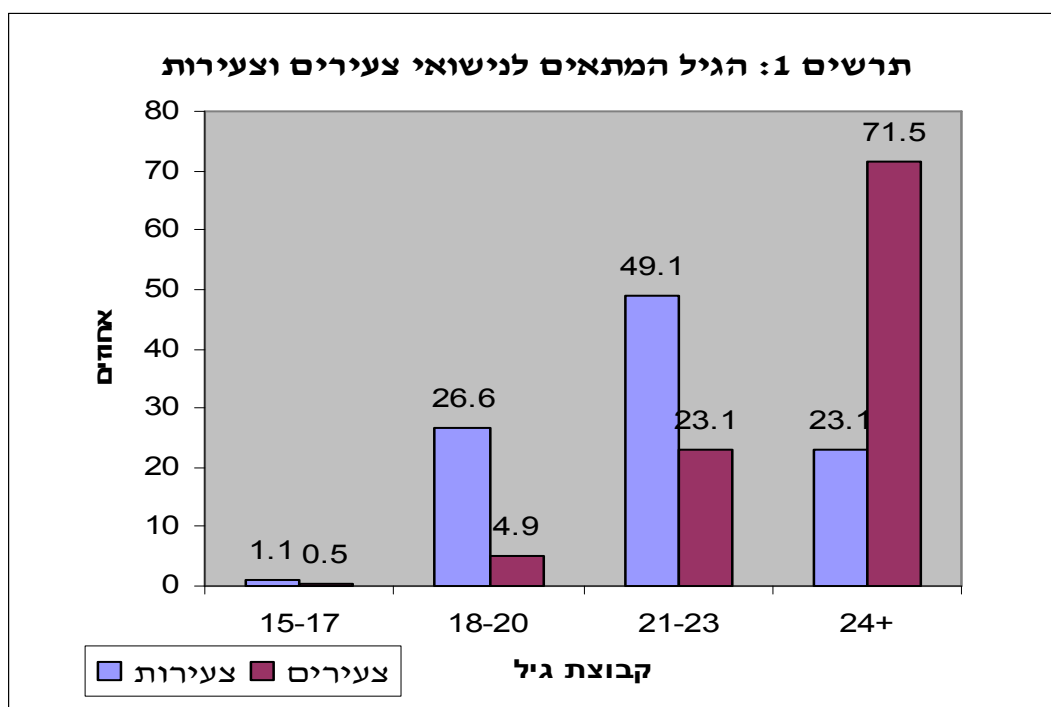
- תכונות דמוגרפיות של הנסקרות והנסקרים והוריהם.
- גיל נישואין מתאים לבנים ולבנות.
- תפיסות לגבי קיום מגבלות חוקיות על גיל הנישואים.
- הסיבה העיקרית להחלטת הצעירות להינשא בגיל צעיר..

4. פירוט הממצאים

בפרק זה אתאר ואנתח את הממצאים, בהסתמך על הסקר שערך "הועד לשוויון זכויות בענייני אישיות" בשנת 2011 בקרב אוכלוסיית המטרה. הסקר בדק את קבוצת הגיל המתאימה לנישואי הבנות והבנים לפי הדעה האישית של הנסקרות והנסקרים בהסתמך על מערכת התפיסות של תלמידים ותלמידות בשלב הבגרות לחייהם ואשר נמצאים במסגרת החינוכית התיכונית.

4.1 הגיל המתאים לנישואי הצעירים והצעירות

הממצאים הראו כפי שמציג תרשים 1, ש 1.1% מהנסקרות והנסקרים אמרו שקבוצת הגיל המתאימה לנישואים של בנות היא קבוצת הגיל 15-17 שנים ו 0.5% אמרו שגיל זה מתאים גם לבנים. קבוצת הגיל השכיחה לנושאי צעירות היא קבוצת הגיל 21-23 שנים ואלו קבוצת הגיל השכיחה לנישואי צעירים היא 24 שנים ויותר כאשר 71.5% ציינו זאת.

חציון גיל הנישואים המתאים לנשים ערביות הוא 22.35 שנים. שהוא גבוה מחציון הגיל בפועל כמעט בשנה, חציון גיל הנישואים המתאים על פי הנסקרות והנסקרים המוסלמים הוא 22.22 שנים, שהוא גבוה ביותר משנה מחציון גיל הנישואים בפועל. אצל הנוצרים גיל הנישואים החציוני המתאים הוא 26 שנים שהוא גבוה כמעט ב-3 שנים מחציון הגיל בפועל ובקרב הדרוזים חציון הגיל המתאים לנישואי הבנות הוא 23.28 שהוא גבוה כמעט בשנתיים מגיל הנישואים החציוני בפועל. חישוב חציון גיל הנישואים המתאים למרות שהוא גבוה מחציון גיל הנישואים בפועל,

מצביע על קיום פערים בתוך המרכיב הדתי של האוכלוסייה הערבית בישראל, ממצא אשר מסביר שקיימים הבדלים בתפיסות לגבי הנישואים של הבנות הערביות. כך שניתן להעלות השערות תרבותיות אשר מתבססות על נורמות ותפיסות דתיות עממיות בקרב האוכלוסייה הערבית לצד נורמות אזוריות אשר ייחודיות לתפיסות עממיות לקבוצות אוכלוסייה בתוך אותה דת. עם זאת הממצאים מצביעים על כיוון עלייה בחציון הגיל המתאים לנישואים ועל ירידה משמעותית בקיום נישואים בגיל צעיר בהשוואה לחציון גיל הנישואים בפועל.

4.2 הקשר בין הרקע המשפחתי וגיל הנישואים המתאים לצעירים וצעירות

בדיקת ההשערה שקיים קשר בין הגיל המתאים לנישואי הבנות על פי דעת הנחקרים/ות לבין משתני רקע של הורי הנחקרים/ות נערכה לפי מקדם מתאם ספירמן. תוצאות הניתוח הראו שקיים קשר לנארי חיובי ומובהק בעוצמה חלשה יחסית בין שנות לימוד האם וקבוצת הגיל המתאימה לנישואים, ממצא זה אומר כי ככל שלאם יותר שנות לימוד, כך הנחקרת/ת מציין גיל מתאים לנישואי הבנות גבוה יותר ($r = 0.156, p < 0.01, n=742$). עוצמת הקשר חזקה יותר בקרב אוכלוסיית המטרה ממין נקבה, כאשר מקדם המתאם ספירמן עולה ($r = 0.208, p < 0.01, n=578$). כלומר ככל שהנחקרת ממין נקבה ציינה גיל מתאים יותר גבוה כך שנות לימוד האם גבוהות יותר. לעומת זאת בקרב הנחקרים ממין זכר, אין קשר מובהק בין ציון הגיל המתאים לנישואי הבנות ושנות לימוד האם.

כמן כן נמצא קשר חיובי בין גיל הנישואין של האמהות וציון הגיל המתאים לנישואי הבנות על פי דעת הנחקרים/ות ($r = 0.132, p < 0.01$). כלומר ככל שהנחקרת/ת ציין גיל מתאים לנישואים של בנות גבוה יותר, כך גיל הנישואים של האם גבוה יותר. עוצמת הקשר חזקה יותר בקרב אוכלוסיית המטרה ממין נקבה ($r = 0.148, p < 0.01, n=524$), כך שבנות אשר ציינו גיל מתאים גבוה יותר לנישואים אמהותיהם התחתנו בגיל גבוה יותר. קשר זה נעלם בקרב אוכלוסיית המטרה ממין זכר ($r = 0.093, p < 0.343, n=107$).

בדיקת הקשר בין שנות לימוד האב ובחירת הגיל המתאים לנישואי הבנות הראה שאין קשר מובהק בין שני משתנים אלה ($r = 0.053, p < 0.15, n=732$). לעומתו נמצא קשר חיובי מובהק בין ציון גיל נישואים גבוה יותר לבין גיל נישואין האב ($r = 0.137, p < 0.01$).

בדיקת ההשערה שקיים קשר חיובי בין המצב הכלכלי המתבטא בדירוג הכנסת המשפחה לבין ציון הגיל המתאים לנישואים של הבנות הראה על קיום קשר חיובי מובהק ($r = 0.099, p < 0.01$).

(, עוצמת הקשר עולה כאשר נערכה הבדיקה בקרב אוכלוסיית המטרה ממין נקבה $r = 0.14, p < 0.01, n=743$) והקשר הופך להיות לא מובהק בקרב אוכלוסיית המטרה ממין זכר. מזה נמצא שככל שהמשפחה נמצאה במצב כלכלי גבוה יותר מבחינת ההכנסה המשפחתית, כך הבנות ציינו גיל מתאים גבוה יותר לנישואים של הבנות.

בדיקת הקשר בין מספר האחיות הנקבות לבין ציון הגיל המתאים לנישואי הבנות הראה שלא קיים קשר מובהק בין שני משתנים אלה על אף כיוונו השלילי. עם זאת ניתן לציין שברמת מובהקות של 8% קיים קשר שלילי בקרב אוכלוסיית המטרה ממין נקבה $r = -0.065, p = 0.08$) ($n=732$, כלומר ברמת מובהקות כזו ככל שהבנות ציינו גיל נישואים גבוה יותר, כך יש להם פחות אחיות. מצד אחר נמצא קשר שלילי מובהק בין מספר האחים הזכרים וציון הגיל המתאים לנישואי הבנות $(r = -0.085, p < 0.05)$, כלומר, ככל שמספר האחים הזכרים של הנחקרת גדול יותר כך הנחקרת ציין גיל מתאים לנישואי הצעירות נמוך יותר. עוצמת הקשר חזקה יותר בקרב אוכלוסיית הנחקרות ממין נקבה, כאשר קיום מספר אחים זכרים במספר גדול מוריד את גיל הנישואין של הבת $(r = -0.094, p = 0.05 n=735)$. מצד אחר אין כל קשר בקרב אוכלוסיית המטרה ממין זכר בין מספר האחים הזכרים והגיל המתאים לנישואי הבנות.

ממצאים אלה הראו שקיימת מערכת קשרים בין התכונות הדמוגרפיות והכלכליות של ההורים לבין הגיל המתאים לנישואי הבנות, קשרים אלה חזקים יותר כאשר הבדיקה נעשתה אך ורק בקרב אוכלוסיית המטרה ממין נקבה. קשרים אלה הינם קשרים מתאמיים אבל לא מוכיחים כל קשר סיבתי בין משתני הרקע והגיל המתאים לנישואי הבנות. את הסיבות לקיום תופעת הנישואים בגיל צעיר נפרט בהמשך בהסתמך על תשובות הנחקרים והנחקרות.

4.3 ההבדל בין ממוצעי משתני הרקע של ההורים לפי התפיסות לגיל הנישואים המתאים

לצעירות

כדי לעמוד על ההבדלים ברקע המשפחתי של הנחקרים/ות אשר מצדדים בנישואים של בנות בגיל צעיר, ערכתי מבחן t למדגמים בלתי תלויים, כאשר חלקתי את הגיל המתאים לנישואי הצעירות לשתי קטגוריות, הראשונה הקבוצה שציינה שהגיל המתאים לנישואי הבנות הוא עד גיל 20 שנים והשנייה אשר ציינה שהגיל המתאים לנישואי הצעירות הוא מעל 20 שנים. ניתוח ממצאים אלה לפי ממוצע שנות לימוד האם הראה שקיים הבדל מובהק בממוצע שנות לימוד האם בין נחקרים/ות אשר ציינו שהגיל המתאים לנישואי הצעירות הוא עד 20 שנה לבין אלה שציינו שהגיל המתאים הוא 20 שנה ויותר $(t(730) = -3.616, p = 0.01)$, ממוצע שנות הלימוד של אמהות

הנחקרים/ות שציינו שהגיל המתאים לנישואי הצעירות עד 20 שנה ($M=10.10$, $SD=2.74$) נמצא נמוך ממוצע שנות הלימוד של האמהות של הנחקרים/ות אשר ציינו שהגיל המתאים 20 שנה ויותר ($M=10.88$, $SD=2.64$). כמו כן נמצא הבדל מובהק בין ממוצע גיל הנישואין של אם הנחקר/ת אשר ציין שהגיל המתאים לנישואי הבנות הוא עד 20 שנים לבין הגיל הממוצע של אם הנחקר/ת אשר ציין שהגיל המתאים לנישואי הבנות מעל ל 20 שנים $t(637) = -3.088$, $p = 0.002$), ממוצע גיל הנישואים של אם הנחקר/ת אשר ציין שהגיל המתאים לנישואי בנות עד 20 שנים ($M=19.35$, $SD=2.87$) נמצא נמוך מגיל הנישואין הממוצע של אם הנחקר/ת אשר ציין שגיל הנישואים המתאים לבנות מעל ל 20 שנים ($M=20.17$, $SD=2.97$). בדיקה לפי ממוצע שנות הלימוד של אבהות הנחקרים הראתה שאין הבדלים מובהקים בין ממוצע שנות הלימוד של אבות הנחקרים/ות אשר ציינו שהגיל המתאים לנישואי הבנות הצעירות עד 20 שנים לבין הנחקרים אשר ציינו שהגיל המתאים לנישואי הבנות הוא 20 שנים ויותר ($t(730) = -0.426$, $p = 0.670$). ממוצע שנות הלימוד של אבהות הנחקרים/ות אשר ציינו שהגיל המתאים לנישואי צעירות הוא ($M=10.90$, $SD=2.58$) וממוצע שנות הלימוד של אבות הנחקרים/ות אשר ציינו שהגיל המתאים לנישואי צעירות מעל גיל 20 שנים ($M=10.99$, $SD=2.89$). לעומת זה נמצא הבדל מובהק בין גיל הנישואין הממוצע של אב הנחקר/ת אשר ציין שהגיל המתאים לנישואי הבנות עד 20 שנים לבין גיל הנישואין הממוצע של אב הנחקר/ת אשר ציין שגיל הנישואים המתאים מעל 20 שנים ($t(575) = -3.345$, $p = 0.001$). ממוצע גיל הנישואין של אב הנחקר/ת אשר ציין שהגיל המתאים עד 20 שנים ($M=23$, $SD=3.99$) נמוך ממוצע גיל הנישואים של אב הנחקר/ת אשר ציין שהגיל המתאים לנישואי הבנות מעל 20 שנים ($M=24.35$, $SD=4.35$).

4.4 הסיבות העיקריות לתופעת הנישואים בגיל צעיר

כדי לעמוד על הסיבות לתופעת הנישואים בגיל מוקדם בקרב בנות, הוצגה לנחקרים/ות שאלה תפיסתית אשר נועדה להכיר מקרוב דפוסי החשיבה של הנחקרים/ות באשר לסיבות הנישואים בגיל מוקדם ולבחון אם סיבות אלה תלויות בתפיסת הצעירות ברמה האישית, בנורמות חברתיות או בסיבות שהן בעיקר כלכליות.

התשובות של הנחקרים/ות מוצגים בלוח 2, הממצאים מראים שבמקום הראשון צוין שההורים הם הסיבה העיקרית לנישואי בנות בגיל צעיר או מוקדם, כאשר 27.2% ציינו זאת. סיבה זו מוסברת במידה רב בתפיסה החברתית שטוענת שסופה של הבת לצאת מבית

ההורים ומהמשפחה ולכן עדיף לחתן אותה כמה שמוקדם יותר. לצד האמונה העממית שבנות לא צריכות להאריך בחיי הרווקות וככל שהיא מאריכה בחיי הרווקות חלון ההזדמנויות הופך להיות צר יותר. הורים רבים מדברים על שוק הנישואין ולכן עדיף שהבת תחתן כמה שיותר מהיר. תפיסות אלה מתעלמות לרוב מצרכי הבנות האישיות. במקום שני צוין הגורם כלכלי כסיבה מרכזית, 25.8% מאוכלוסיית המחקר ציינו אותה, סיבה זו מוסברת על ידי מצבי דוחק כלכלי, כאשר נישואי הבנות מקטין את מוריד את ההשקעה בהון האנושי ומשאיר הון או חוסך בכמות ההון המושקעת בבנות. במקום השלישי צוין הסיבה אשר מבטאת את רצונות הבנות עצמן, 15.5% מאוכלוסיית המטרה ציינו אותה. סיבה זאת היא בקטגוריות הבחירה האישית של הבנות. בחירה זו היא לא בהכרח בחירה רציונאלית. במקום הרביעי צוינה הסיבה של חוסר המודעות של הבנות ואי יכולתן לקבל החלטה רציונאלית או קבלת החלטות הלוקות בחוסר מידע לגבי כניסה למסגרת הנישואים והמשמעויות הכרוכות בה. בנוסף 13.1% מאוכלוסיית המטרה ציינו שהסיבה לנישואים בגיל מוקדם היא הכניסה למסגרת רומנטית כשאהבה היא זו שמכריעה בנושא זה. סיבות אחרות אשר ציינו באחוזים נמוכים יותר הן, גודל המשפחה או הצורך בהבאת ילדים לעולם וכן החיקוי.

לוח 2: להזכיר שלוש סיבות עיקריות לנישואי בנות בגיל צעיר - אחוזים

אחוז	הסיבה
27.2	ההורים
25.8	סיבות כלכליות
15.5	רצון הבנות
13.1	אהבה
8.5	חוסר מודעות
3	חיקוי
5.1	מספר הילדים במשפחה
1.8	הצורך בילדים
100	סה"כ
1464	N

כשנתבקשו הנחקרים/ות לבחור בסיבה המרכזית המשפיעה ביותר על החלטת הבת לכנס למסגרת הנישואים בגיל צעיר. 32.3% ציינו שההורים הם הסיבה המרכזית, 48.4% ציינו שרצונות הבנות הן סיבה מרכזית בהחלטה זו, 12% ציינו שהסיבה הכלכלית, 3.4% ציינו שהחברים הם אשר משפיעים על החלטת הבת ו 3.9% ציינו מספר הבנות במשפחה. ממצאי שאלה זו מראים שתופעת הנישואים בגיל צעיר כרוכה בהחלטה אישית של הבנות ברמת המיקרו כפי שצוין קודם והמחצית השנייה נובעת מסיבות ברמת המקרו שהם חברתיות וכלכליות.

4.5 החוק והנישואים בגיל צעיר

במטרה לבדוק את מערכת הידע של הנחקרים והנחקרות בנושא הגיל המינימאלי החוקי לנישואים בישראל נמצא ש 2.5% מהנחקרים והנחקרות חושבות שהגיל המינימאלי החוקי הוא עד 16 שנים, 14.2% חושבים שהגיל המינימאלי הוא 17 שנים, 69% חושבים שהגיל המינימאלי הוא 18 שנים ו 14.3% חושבים שהגיל המינימאלי הוא מעל 18 שנים. כמו כן נמצא ש 22.6% מהנחקרים ציינו שקיים חוק אשר מעניש מי שלא מקיים את הגיל המינאלי, 24.6% ציינו שאין חוק המעניש מי שלא מקיים גיל הנישואים המינימאלי. 22.8% לא יודעים אם קיים חוק לגיל נישואים מינימאלי והם חושבים שלא צריך להיות חוק כזה ו 30% ציינו שלא יודעים על קיום חוק והם חושבים שצריך להיות חוק אשר מעניש מי שלא מקיים את גיל הנישואים המינימאלי.

5. סיכום

מחקר זה, ניסה לתאר ולהבחין את הסיבות העיקריות אשר גורמות לתופעת הנישואים בגיל צעיר בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל. ייחודו בזה שניסה לבדוק את התפיסות והגורמים בקרב האוכלוסייה הפוטנציאלית להינשא בגיל צעיר, לכן אוכלוסיית המטרה של המחקר היו תלמידי ותלמידות תיכון בישובים הערביים. על אף שהמדגם שנבחר הוא מדגם נוחות שאינו מייצג את האוכלוסייה הערבית, הוא גם לא כלל את האזור הגיאוגרפי שקיימת בו השכיחות הגבוה ביותר של תופעת הנישואים בגיל מוקדם. עם זאת מחקר זה הוא בגדר מחקר מקדים אשר נועד לתאר את התופעה ולעמוד על מידת הקשר בינה לבין הרקע הדמוגרפי, התרבותי והסוציו כלכלי של הבנות אשר נישאות בגיל מוקדם.

ממצאי המחקר הצביעו על תפיסה אשר עיקרה שמתאים לבנות להתחתן בגיל גבוה יותר מהגיל אשר מתחננות בו בפועל. תפיסה זו בקרב הצעירים והצעירות אינה בהכרח ברת מימוש, מאחר ובבדיקת הסיבות לקיום תופעה זו, ציינו כמחצית הנחקרים ונחקרות שתופעת הנישואים בגיל צעיר תלויה בבנות עצמן. והמחצית השנייה ציינה שתופעה זו קשורה בסיבות אחרות שהשכיחות בניהן הן ההורים והמצב הכלכלי.

בדיקת הקשרים בין משתנה הרקע המשפחתיים ובמיוחד גיל הנישואים של האם, שנות לימוד האם, ומספר האחים והאחיות קשורים לקיום תופעה זו בהתאם לצפיות, כאשר גיל הנישואים של האם והשכלתה מצביעים על קשר חיובי עם גיל הנישואים של הבנות, ומספר האחים מצביע על קשר שלילי בין גודל המשפחה והגיל המתאים לנישואים על פי דעת הבנים. כמו כן נמצא קשר שלילי בין ההכנסה של משק הבית והגיל המתאים לנישואים. משתנים אלה מצביעים בצורה ברורה ששיפור בתנאי ההשכלה, ירידה בפריון, שיפור במצב הכלכלה של הנשים והמשפחות עשויות לתרום לצמצום תופעת הנישואים בגיל מוקדם בקרב בנותיהן. האיתות לכך היה בזה שנשים בעלות ממוצע שנות לימוד גבוהות יותר או נשים שממוצע גיל הנישואים שלהם גבוה יחסית לאחרות, בנותיהן ציינו שהגיל הנישואים המתאים לבנות יהיה גבוה יותר יחסית לאחרות. לאור זאת שיפור במעמד האישה הערבייה מבחינה כלכלית, חברתית ותרבותית עשוי לתרום רבות לצמצום תופעה זו.

נספח א

לוח א.1 : התפלגות לפי ישוב נבחר

אחוז	הישוב
7	נצרת
18.7	כפר מנדא
4.3	פרדיס
7.2	שעב
7.8	דנון
6.1	מע'אר

7.4	אום אלפחם
5.1	תרשיחא
2.6	כפר כנא
10.8	גדידה
3.9	משהד
10.4	עילוט
10.4	ערערה
1.2	חיפה
100	סה"כ
970	N

לוח א.2 : התפלגות לפי מין

אחוזים	תשובה
21.6	גברים
78.4	נשים
100	סה"כ
970	N

לוח א.3 : התפלגות לפי קבוצות גיל

אחוז	קבוצת גיל
36.7	14-16
62.8	17-18
0.5	19
15.9	ממוצע
16	חציון
100	סה"כ
961	N

לוח א.4 : התפלגות לפי דת

דת	אחוז
מוסלמים	85.7
נוצרים	8.4
דרוזים	5.9
סה"כ	100
N	952

לוח א.5 : התפלגות לפי קבוצות גיל של האב

קבוצת גיל האב	אחוז
34-39	11.2
35-44	32.7
45-49	30.4
50-54	16.3
55-59	5.9
+60	3.5
ממוצע	45.96
חציון	45
סה"כ	100
N	865

לוח א.6 : התפלגות לפי קבוצות גיל של האם

קבוצת גיל האב	אחוז
29-33	2.9
34-39	33.8
35-44	35.6
45-49	18
50-54	8.2

1.3	55-59
0.2	+60
41.7	ממוצע
40	חציון
100	סה"כ
877	N

לוח א.7 : התפלגות לפי שנות לימוד האב

אחוז	שנות לימוד
18.2	עד 8
68.6	9-12
6.8	13-15
6.4	+16
10.98	ממוצע
12	חציון
100	סה"כ
740	N

לוח א.8 : התפלגות לפי שנות לימוד האב

אחוז	שנות לימוד
20.4	עד 8
67.7	9-12
7.5	13-15
4.4	+16
10.67	ממוצע
11	חציון
100	סה"כ
750	N

לוח א.9 : התפלגות לפי גיל נישואין האם

שנות לימוד	אחוז
עד 16	10.7
17-20	55.6
21-24	25.6
25-29	7.5
+ 30	0.6
ממוצע	19.93
חציון	20
סה"כ	100
N	643

לוח א.10 : התפלגות לפי גיל נישואין האב

שנות לימוד	אחוז
עד 16	0.9
17-20	20.1
21-24	36.1
25-29	33.2
+ 30	9.7
ממוצע	23.99
חציון	24
סה"כ	100
N	580

לוח א.11 : התפלגות לפי גיל מצב משפחתי

מצב משפחתי	אחוז
רווק	94.2
אירוסין לא פורמאלי	1.7
אירוסין פורמאלי	2.7

0.3	אירוסין עם כתובה
1	נישואים
100	סה"כ
946	N

לוח א.12 : התפלגות לפי הגיל המתאים לנישואי הבנות

גיל מתאים	אחוז – כלל האוכלוסייה	אחוז – אוכלוסיית הבנות	אחוז – אוכלוסיית הבנים
15-17	1.1	0.1	4.5
18-20	26.6	24.6	32.3
21-23	49.1	49.9	46.3
+24	23.1	25.4	16.9
סה"כ	100	100	100
N	959	758	201

לוח א.13 : התפלגות לפי הגיל המתאים לנישואי הבנים

גיל מתאים	אחוז – כלל האוכלוסייה	אחוז – אוכלוסיית הבנות	אחוז – אוכלוסיית הבנים
15-17	0.5	0	2
18-20	4.9	2.6	12.4
21-23	23.1	21	30.3
+24	71.5	76.4	35.2
סה"כ	100	100	100
N	968	743	205